
Karolina Starnawska
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ORCID: 0000-0002-8276-7058

Kto przeczytał *Ciotkę Zgryzotkę*? Wokół repcji ostatniego tomu *Jeżycjady* Małgorzaty Musierowicz

Kiedy w 1977 r. ukazała się *Szósta klepka* Małgorzaty Musierowicz, jej autorka zapewne nie przewidywała, że powieść o dojrzewaniu Celestyny Żak stanie się początkiem serii *Jeżycjada*, która w 2025 r. będzie liczyć 22 (według niektórych – 23¹) tomy, które gościć będą na listach bestsellerów, zdobędą rozmaite nagrody literackie i wyróżnienia czytelników, a także będą wywoływać w odbiorcach (w zwykłych czytelniczkach i czytelnikach, a także w badaczkach i badaczach literatury) skrajne uczucia – od bezgranicznego uwielbienia do ostrej, zjadliwej krytyki.

¹ Jak tłumaczy Anna Tyrpa w artykule z 2016 r., więc rok przed ukazaniem się ostatniej powieści z cyklu, *Ciotki Zgryzotki*: „Jak dotąd ukazało się 21 książek z tej serii, nazwanej przez profesora Zbigniewa Raszewskiego (1925–1992), historyka teatru, *Jeżycjadą*, od nazwy dzielnicy Jeżyce, gdzie rozgrywa się większość powieściowych wydarzeń. Do serii dołączono debiutancką powieść z 1975 roku *Małomówny i rodzina*, której akcja wprowadziła nie jest umiejscowiona w Poznaniu, ale której bohaterów wprowadziła pisarka na strony późniejszych tomów serii. W spisach oznaczono tę książkę numerem 0, a więc seria liczy naprawdę 22 tomy, a Małgorzata Musierowicz pracuje nad kolejną jej częścią – powieścią zatytułowaną *Ciotka Zgryzotka*” (A. Tyrpa, *Polska literatura piękna źródłem reproduktów w powieściach Małgorzaty Musierowicz*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2016, nr 11, s. 119, <http://91.213.108.155/Content/105559/2016.pdf#page=119> [dostęp: 2025/01/26]).

Badanie recepcji twórczości Musierowicz w dobie internetu jest zadaniem łatwym i trudnym jednocześnie. Świadcstw odbioru *Jeżycjady* na blogach, forach internetowych, w mediach społecznościowych (Facebook, Instagram, TikTok, YouTube), na oficjalnej stronie autorki, w serwisach poświęconych recenzjom i ocenom książek, takim jak *Lubimy Czytać*, jest mnóstwo – są to tysiące wpisów różnej długości i jakości, dotarcie do nich zaś jest bardzo proste: wystarczy w okienku wyszukiwarki internetowej wpisać odpowiednie zapytanie. Trudniej natomiast zapoznać się z całym materiałem, który przecież, z uwagi na specyfikę internetu, nie stanowi zamkniętego zbioru. Nawet ograniczenie świadectw odbioru do tych dotyczących jednej powieści ułatwia pracę badacza czy badaczki twórczości w niewielkim stopniu, niemniej jednak jest to zadanie, którego z kilku powodów warto się podjąć. Jednym z nich jest próba odpowiedzi na pytanie stawiane przez publicystów, internautów, a także badaczy: kto współcześnie czyta powieści Musierowicz²? Czy są to młode dziewczyny, czy też ich matki, które wychowały się na serii? Można tutaj postawić kolejne pytanie, na które jednak nie sposób udzielić odpowiedzi w tak krótkim tekście, niemniej warto je zasygnalizować i podjąć próbę odpowiedzi na nie w innych opracowaniach. Mianowicie: czy lektura *Jeżycjady* jest doświadczeniem łączącym różne grupy wiekowe, różne pokolenia, przygotowującym przestrzeń do dialogu między córkami, matkami, babkami, czy też przeciwnie – nowe i jednocześnie młode czytelniczki kwestionują wizję świata wykreowaną przez Musierowicz bliską czytelniczkom, które obecnie są dorosłe, a które zapoznały się z serią jako nastolatki.

O tym, że warto badać recepcję twórczości poszczególnych autorów i konkretnych tytułów, a nawet epok literackich w internecie świadczą publikacje m.in. Macieja Maryla³, Konrada Dominasa⁴, Jana Zająca⁵, Ewy

² Niedawno pytanie to przypomniał w swoim tekście Maciej Skowera, nie udzielił jednak na nie odpowiedzi, nie było to zresztą przedmiotem jego rozważań: „Jedną kwestią jest to, kto dziś czyta nowo ukazujące się powieści z tego cyklu (czy za wysokie wyniki sprzedaży odpowiadają nastolatki, czy raczej dawne, dorosłe już czytelniczki?)” (M. Skowera, *Czy (i jakie) widma kanonu literatury dziecięcej krążą nad Polską?*, w: *Widma przeszłości. Kultura i literatura dziecięca i młodzieżowa w perspektywie hauntologicznej*, red. W. KostECKA, A. Mik, M. NiewieCzerzał, M. Skowera, współpr. A. Klichowska, Warszawa 2025, s. 44).

³ M. Maryl, *Życie literackie w sieci. Pisarze, instytucje i odbiorcy wobec przemian technologicznych*, Fundacja Akademia Humanistyczna–IBL PAN, Warszawa 2015.

⁴ K. Dominas, *Internet jako nowa przestrzeń recepcji literatury antycznej*, Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych, Poznań 2017.

⁵ J. Zając, *Nowe perspektywy w badaniach nad recepcją – przypadek portalu lubimyczytać.pl*, w: *Wiedza niezdyscyplinowana. Meandry międzyobszarowości*, red. P. Bogalecki, J. Zając, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017, s. 85–111.

Szczepkowskiej⁶, Moniki Gnieciak⁷, Wiktora Wernera i Zbigniewa Wilczyńskiego⁸, Joanny Przyklenk i Katarzyny Sujkowskiej-Sobisz⁹ czy Katarzyny Tałuć, która, analizując wpisy na portalach BiblioNETka, Lubimy Czytać, Na Kanapie, sprawdzała, czy współczesny czytelnik sięga po utwory Zofii Kossak. W części wstępnej swojego artykułu Tałuć napisała:

Większość trudności w badaniu czytelnictwa w sieci, poczynwszy od wyboru narzędzi i metod badawczych, przez wyznaczenie zakresu, na przykład chronologicznego, po interpretację wyniku przede wszystkim z cech ontologicznych cyberprzestrzeni. Jej specyficzna „nieuchwytność” ma bowiem źródło w interaktywności, multimedialności oraz hipertekstowości. Z kolei zjawiska remediacji i konwergencji, uwarunkowane rozwojem cyberprzestrzeni i technologii cyfrowej, dokonują metamorfozy nie tylko przestrzeni i sposobów komunikowania się ludzi między sobą, lecz także zmieniają stosunek do książki, czy szerzej: drukowanego tekstu, zmieniają praktyki kulturowe, co ostatecznie wpływa na recepcję komunikatu tekstowego.

Jednym z przejawów nowych zachowań powstałych w wyniku rozwoju socjofery jest krytyka nieprofesjonalna, przybierająca różne formy, między innymi aktywności na portalach czytelniczych. Wypowiedzi współtworzone przez użytkowników sieci, w niewielkim stopniu przystające do reguł rządzących krytyką profesjonalną, stanowią coraz popularniejsze źródło informacji o książkach, autorach, trendach w czytelnictwie¹⁰.

Warto dodać, że wpisy na blogach oraz posty w serwisach społecznościowych Facebook i Instagram, recenzje w formie długich wideo publikowanych w serwisie YouTube oraz krótkich wideo na Instagramie i TikToku, będące świadectwem wspomnianej przez Tałuć, a opisanej przez Andrzeja

⁶ E. Szczepkowska, *Recepcja Jane Austen w polskojęzycznym Internecie na przykładzie stron internetowych poświęconych pisarce*, „Przegląd Humanistyczny” 2019, t. 63, nr 2 (465), s. 105–114.

⁷ M. Gnieciak, *Saga „Zmierzch”*, *Internet i zmiana kulturowa. Uwagi z zakresu socjologii recepcji literackiej*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa” 2022, nr 13, s. 1–16, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1122972> [dostęp: 2025/09/10].

⁸ W. Werner, Z. Wilczyński, *Recepcja twórczości Louisa Ferdinanda Céline’a w zasobach internetowych*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne” 2018, nr 36, s. 32–62.

⁹ J. Przyklenk, K. Sujkowska-Sobisz, *Doświadczenia lekturowe cyfrowego tubylca. Na przykładzie blogowej recepcji „Książ Jakubowych” Olgi Tokarczuk*, „Język Artystyczny” 2017, nr 16, s. 49–76, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=575661> [dostęp: 2025/09/09].

¹⁰ K. Tałuć, *Współczesna recepcja pisarstwa Zofii Kossak (na podstawie wybranych portali czytelniczych)*, w: *Miedzy książką a literaturą. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor dr hab. Teresie Wilkoń z okazji 45-lecia pracy naukowej i dydaktycznej*, red. K. Tałuć, M. Nadolna-Łtuczykont, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020, s. 109–110.

Skrendę krytyki nieprofesjonalnej¹¹, mogą być postrzegane i analizowane jako elementy pola literackiego, którego koncepcję przedstawił Pierre Bourdieu. O współczesnych strategiach badania literatury i pola literackiego w nowych obiegach medialnych z wykorzystaniem narzędzi, jakie daje socjologia literatury, pisała Agnieszka Ogonowska, która skonstatowała, że:

Zmiana paradygmatu kultury w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku, to znaczy przejście od mediów analogowych do cyfrowych, od tradycyjnych układów komunikacyjnych do formy posttradycyjnej, zaowocowała ważnymi przemianami na polu literatury. Ta ostatnia kategoria jest rozumiana w duchu socjologii literatury Pierre'a Bourdieu, gdyż to podejście łączy w sobie dwa nurty, które są istotne z punktu widzenia dalszych refleksji: socjologii produkcji literackiej i socjologii recepcji (Bourdieu 2001). Między tymi dwoma biegunami pola rozpościera się cała instytucjonalna sieć skomplikowanych połączeń między podmiotami i grupami interesu, które nie tylko tworzą teksty i znaczenia, ale także nieustannie negocjują ich ważność na polu rozgrywek kulturowych i politycznych. Polityka jest rozumiana jako forma organizacji działań społecznych i kulturowych, które prowadzą do określonej dynamiki sił na danym polu, na przykład do produkcji literackiej czy artystycznej. Tworzą ją ludzie i grupy interesu, jest ona materializowana w formie tekstów, które są nośnikiem określonej ideologii oraz odzwierciedlają aktualną dynamikę pola, którego są efektem. Szczególnym jej „wariantem” jest tak zwana polityka (re) prezentacji (Ogonowska 2004, 2007, 2013)¹².

Analiza komentarzy czytelników-internatów dotyczących recepcji twórczości Musierowicz z pomocą narzędzi wypracowanych przez socjologów

¹¹ Zob. A. Skrendo, *Nieprofesjonalne świadectwa lektury*, w: *Obraz literatury w komunikacji społecznej po roku '89*, red. A. Werner, T. Żukowski, Stowarzyszenie Pro Cultura Litteraria-Institut Badań Literackich PAN, Warszawa 2013, s. 190–212; A. Maroń, L. Sadzikowska, *Recenzować każdy może... Nieprofesjonalne świadectwa lektury literatury dla młodych odbiorców*, w: *Literatura dla dzieci i młodzieży*, t. 5, red. K. Tałuć, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017, s. 379–405, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/11507/1/Maron_Sadzikowska_Recenzowac_kazdy_moze_Nieprofesjonalne_swiadectwa_lektury_literatury_dla_mlodych_odbiorcow.pdf [dostęp: 2025/09/10]; A. Necka, Łowcy odślon. O blogosferze literackiej słów kilka, „Tematy i Konteksty” 2018, nr 8, s. 265–276. Obecnie wirtualnym miejscem krytyki nieprofesjonalnej jest także rosnąca społeczność bookstagramerów – zob. J. Mik, „Całkiem szybka ewolucja”. Wstęp do analizy okotopandemicznych przemian społecznych obiegów literatury młodzieżowej w Polsce, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2021, nr 1, s. 70–99, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277102> [dostęp: 2025/09/10].

¹² A. Ogonowska, *Współczesne strategie badania literatury i pola literackiego w nowych obiegach medialnych. Produkcja – recepcja – krytyka*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2020, t. 12, nr 3, s. 86.

literatury wydaje się dobrym kierunkiem dalszych badań. Recenzje, opinie i komentarze czytelników *Jeźycjady* uwidaczniają napięcie między odbiorcami a autorką oraz jej dziełem, prowokując pytania o oczekiwania różnych grup interesów zaangażowanych w komentowanie twórczości Musierowicz. Przegląd wspomnianych komentarzy może także pokazać, jak zmieniła się rola czytelnika. Jak stwierdziła Ogonowska:

W tym posttradycyjnym kontekście zmieniają się także role i zadania użytkownika. Czytelnik w tradycyjnym układzie kontemplował tekst, a poprzez proces lektury kreował w swoim umyśle fikcjonalne światy lub ich fragmenty (np. postaci bohaterów). Nierzadko, zwłaszcza w modelu przymusowej lektury szkolnej, był obligowany do czytania według określonego klucza i/lub odsłaniania tak zwanych intencji autora. W tym posttradycyjnym układzie komunikacyjnym staje się on często odpowiedzialny za sam proces kreowania dzieła, najczęściej przy użyciu nowych interaktywnych technologii¹³.

Celem tego artykułu nie jest jednak pełna i wieloaspektowa analiza recepcji twórczości Musierowicz w świetle socjologii literatury, a próba odpowiedzi na pytanie o wiek czytelniczek i czytelników ostatniej powieści Musierowicz z cyklu *Jeźycjada* – wydanej w 2018 r. *Ciotki Zgryzotki*. Przedstawię wybrane fragmenty wpisów na blogach, komentarzy do wspomnianych wpisów, a także fragmenty recenzji, których autorki i autorzy wyrażają swoją opinię o ostatniej powieści Musierowicz, a przy tym ujawniają, do jakiej grupy wiekowej należą czy też w jakiej roli występują – uczennicy, studentki, matki, babki itd. Można zaryzykować stwierdzenie, że będą to głosy przedstawicieli nie tylko różnych grup wiekowych, ale też różnych pokoleń. W tym miejscu wypada przyznać, że w wielu przypadkach dokładne określenie wieku ujawniających swoje opinie czytelniczek i czytelników *Jeźycjady* nie jest możliwe¹⁴, jednak nawet przydzielenie ich do konkretnej grupy pozwoli rzucić trochę światła na frapujące badaczy zagadnienie wieku odbiorców serii. Będą

¹³ Tamże, s. 88.

¹⁴ Osoby komentujące wpisy na blogach mogą to zrobić anonimowo, podpisując się nickiem (pseudonimem) lub własnym imieniem czy imieniem i nazwiskiem. Jeśli mają profile publiczne i udostępniają tam swój rok urodzenia, łatwo sprawdzić, ile mają lat. Podobnie sprawa wygląda w przypadku użytkowników platform społecznościowych. Mogą oni ujawnić w publicznym profilu – wprost w informacjach o sobie lub też w swoich wpisach/postach – swój wiek. Użytkownicy platform społecznościowych mogą ulegać złudzeniu, że są anonimowi i że informacje o nich trudno znaleźć. Sprawdzanie każdego komentującego, zwłaszcza przy liczbie kilkudziesięciu, a nawet kilkuset komentarzy, jest dość czasochłonne, a jednak możliwe. Badając komentarze na temat twórczości Musierowicz, sprawdzałam profile cytowanych użytkowników i starałam się określić – ściśle bądź w przybliżeniu – ich wiek.

to, rzecz jasna, odbiorcy, którzy są użytkownikami internetu oraz zostawili po sobie wirtualny ślad w postaci komentarza. W swoim artykule przedstawię także te komentarze czy omówienia, których autorki i autorzy zastanawiają się, do kogo jest adresowana *Ciotka Zgryzotka* i czy na pewno do nastolatki.

Zacznę od komentarzy zmieszczonych pod kilkoma wpisami na *Stronie oficjalnej Małgorzaty Musierowicz* – www.musierowicz.com.pl – w marcu i kwietniu 2018 r., czyli wtedy, kiedy premierę miała *Ciotka*. Następnie przejdę do recenzji *Ciotki Zgryzotki* autorstwa Katarzyny Czajki-Kominiarczuk, opublikowanej na blogu „Zwierz Popkulturalny” (data publikacji 17.03.2018 r.) oraz do komentarzy opublikowanych pod tą recenzją, artykułu Klary Cykorz *Cioteczka Elfriede* z „Czasu Kultury” (data publikacji 16.04.2018 r.) oraz recenzji Magdaleny Adamus (data publikacji 16.03.2018 r.), autorki bloga „Catus Geekus”, i komentarzy do niej. Wybór materiału nie jest przypadkowy. Strona Małgorzaty Musierowicz jest bogatym źródłem wiedzy o autorce i jej książkach, a także interesującym zapisem interakcji z wiernymi czytelniczkami i czytelnikami, entuzjastycznie nastawionymi do jej twórczości. Natomiast recenzje Czajki-Kominiarczuk i Adamus są – mówiąc ogólnie – nieprzychylnie wobec ostatniej części *Jeżycjady* i wywołały podobne, liczone w dziesiątkach, komentarze czytelniczek ich blogów. Artykuł Cykorz stanowi tutaj ciekawy kontekst dla wpisów Czajki-Kominiarczuk i Adamus – choć jego autorka też jest rozzaczarowana najnowszą powieścią, to swoje zdanie wyraża w nieco odmiennym stylu, podyktowanym także wymogami innego gatunku (recenzja do czasopisma, nie zaś wpis na blogu).

„Czytam, czytam... już 10 raz!”¹⁵ *Ciotka Zgryzotka* w odbiorze członków blogowspólnoty www.musierowicz.com.pl

Pod adresem www.musierowicz.com.pl znajduje się prowadzona od grudnia 2014 r. strona oficjalna Małgorzaty Musierowicz. W dziale *Aktualności* pisarka regularnie, do 2 kwietnia 2024 r., zamieszczała wpisy, które do czerwca 2020 r. mogły być komentowane przez czytelników. Z technicznego punktu widzenia ta część strony jest blogiem, wokół którego wytworzyła się specyficzna grupa czytelniczek i czytelników: oddanych ulubionej autorce fanów *Jeżycjady*¹⁶. Za Marią Cywińską-Milonas można nazwać ją blogowspólnotą¹⁷.

¹⁵ Magdalena, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 25.03.2018 o 10:39, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38182> [dostęp: 2025/01/21].

¹⁶ Zob. K. Starnawska, *Internetowa autobiografia Małgorzaty Musierowicz. Próba analizy na podstawie wpisów i komentarzy opublikowanych na www.musierowicz.com.pl*, „Forum Poetyki” 2024, nr 38, s. 102–111.

¹⁷ Według Cywińskiej-Milonas blogowspólnota jest najbardziej złożoną formą blogowania, która „jest bardziej prowadzona niż tworzona przez danego blogowicza, który

Pod czterema wpisami opublikowanymi przez Musierowicz w marcu 2018 r. – w okolicach premiery *Ciotki Zgryzotki* – pojawiło się w sumie 1009 komentarzy, z których kilkaset dotyczyło powieści. Czytelniczki i czytelnicy pisali nieraz obszerne opinie o książce, punktuąc to, co im się podobało najbardziej. Jedna z obecnych chyba od początku istnienia strony¹⁸ osób komentujących, podpisująca się Wójt Wiewiórka, napisała ciekawy komentarz, podkreślający znaczenie blogowspólnoty czytelników Musierowicz:

Interneć naprawdę intensyfikuje doznania płynące z czytania *Jeżycjady*. Bez niego, bez tej strony, bez tak bieżącego kontaktu z Autorką, nie byłoby możliwe śledzenie tych wszystkich księgowych smaczków w książkach DUA¹⁹. Co za fajna dodatkowa atrakcja!²⁰

Zastrzeżenia co do akcji, bohaterów i innych elementów świata przedstawionego *Ciotki* pojawiały się na stronie Musierowicz rzadko, a jeśli już, to dotyczyły np. braku wzmianki o ulubionej bohaterce z tomów poprzednich; nie były to uwagi dotyczące światopoglądu postaci oraz pisarki. W zasadzie trudno którąkolwiek z tych uwag opublikowanych w komentarzach określić mianem krytycznej. Pojawiają się za to podziękowania, zachwyty, opisy wzruszeń i wyrazy uwielbienia, zarówno ze strony starszego, średniego, jak i młodszego pokolenia. W tym miejscu warto przytoczyć komentarz, w którym jedna ze starszych miłośniczek serii, podpisująca się nickiem „Iskra”, wątpi w istnienie młodych czytelników *Jeżycjady*: „Ale nie oszukujemy się. Większość czytających *Jeżycjadę*, robi to od 40 lat lub odkąd posiadało sztukę czytania. Jestem wśród nich i nawet dołączyłam już do klubu teściowych”²¹.

tym samym pełni rolę moderatora dyskusji na swoim blogu. Rolą takiego moderatora jest napisanie notki wprowadzającej, która stanowi punkt wyjścia dla dyskusji. [...] Dyskusje blogowe, które nieraz przyjmują formę asynchronicznych czatów o kilkuset komentarzach, odbywają się na blogach tzw. gwiazd blogowych, czyli blogowiczów, którzy są w centrum stosunkowo gęstej siatki socjometrycznej” (M. Cywińska-Milonas, *Blogi (ujęcie psychologiczne)*, w: *Liternet. Literatura i internet*, red. P. Marecki, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2002, s. 100–101).

¹⁸ W tym miejscu trzeba dodać, że Musierowicz założyła stronę już w 2008 r. Wersja strony z lat 2008–2014 niestety nie jest już dostępna pod adresem www.musierowicz.com.pl, można ją jednak znaleźć za pośrednictwem serwisu Wayback Machine. Internet Archive: <https://web.archive.org/>.

¹⁹ Skrót DUA oznacza „Droga Ulubiona Autorka”. Jest on powszechnie używany przez stałych czytelników i komentatorów oficjalnej strony Musierowicz.

²⁰ Wójt Wiewiórka, komentarz do wpisu *Marzec* z 14.03.2018 o 11:43, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37323> [dostęp: 2025/01/21]. DUA to skrót od Droga Ukochana Autorka.

²¹ Iskra, komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 14:42, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37487> [dostęp: 2025/01/21].

Odpowiada jej inna bywalczyni strony musierowicz.com.pl, „Sowa P.”: „Iskro, jakaś młodzież czyta, przecież *Jeźycjada* to lektura. Wprawdzie młodzież szkolna dzieli literaturę na książki i lektury, czytając te drugie z musu i z niechęcią, ale chyba nie wszyscy?”²².

Lektura komentarzy pod marcowymi wpisami (a także pierwszym kwietniowym) na blogu Musierowicz pozwala odpowiedzieć na pytania i wątpliwości „Iskry” i „Sowy P.”. Ujawniają się w nich bowiem młode czytelniczki, dla których *Ciotka Zgryzotka* jest ciekawą, emocjonującą lekturą, bynajmniej nie szkolną. 22 marca 2018 r. „Hania Okruszek” dziękuje za tę powieść i pisze, że ucieszyło ją m.in. to, że główna bohaterka – Nora – ma tyle lat co ona (czyli 16)²³. Tego samego dnia „Olka” przyznaje, że jeszcze nie przeczytała całej książki, ale już jest nią zachwycona, a także wyznaje: „Doskonale rozumiem Norę, ponieważ sama jestem aktualnie w jej wieku, też mam starszą siostrę i talent do pakowania się w kłopoty, oczywiście robiąc to kompletnie niechcący”²⁴.

Mamy więc świadectwa dwóch czytelniczek-nastolatek. To oczywiście jeszcze nie wszystkie komentarze opublikowane przez młode fanki *Jeźycjady*. 9 kwietnia czytelniczka „Asia” pisze: „Jestem po lekturze *Ciotki*, którą w końcu otrzymałam jako prezent na moje 17 urodziny. [...] jak każda część *Jeźycjady* ta też wzbudziła we mnie tyle dobrych emocji, zalała falą ciepła [...]”²⁵. Z kolei 12 kwietnia „zuzia12” opisuje:

Od paru dni po powrocie ze szkoły nie robię nic innego, tylko biorę książki pod pachę, siadam na ławeczce, słucham koncertu, który każdorazowo serwują mi ptaki i się delektuję, i rozpływam w błogości. A ze mną *Ciotka* – przed spotkaniem trzeba przeczytać kolejny raz!²⁶

Dziewczyna nie podaje co prawda swojego wieku, ale wspomina o szkole, w dalszej zaś części komentarza przywołuje sytuację z lekcji polskiego. W 2018 r. oku „zuzia12” mogła być więc uczennicą szkoły podstawowej, gimnazjum lub szkoły średniej. Łatwiej natomiast wskazać wiek „Arniki”, która 2 kwietnia w siedmiu punktach napisała, za co w *Ciotce Zgryzotce* dziękuje.

²² Sowa P., komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 19:54, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37521> [dostęp: 2025/01/21].

²³ Zob. Hania Okruszek, komentarz do wpisu *Pierwszy dzień wiosny* z 22.03.2018 o 13:16, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2853#comment-38079> [dostęp: 2025/01/21].

²⁴ Olka, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 22.03.2018 o 12:33, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38076> [dostęp: 2025/01/21].

²⁵ Asia, komentarz do wpisu *Kwiecień – plecień* z 9.04.2018 o 20:38, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2870#comment-38543> [dostęp: 2025/01/21].

²⁶ zuzia12, komentarz do wpisu *Kwiecień – plecień* z 12.04.2018 o 20:12, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2870#comment-38603> [dostęp: 2025/01/21].

Ostatni punkt dotyczy bohaterek drugoplanowych – Łusi Pałys i Ani Górskiej, o których „Arnika” pisze: „Są z mojego rocznika (nieco ponad tydzień różnicy), więc ich losy bardzo mnie interesują”²⁷. Wymienione postacie urodziły się w 1998 r., zarówno więc one, jak i „Arnika” w 2018 miały po 20 lat. Z kolei czytelniczka „Jagódka” chciałaby przeczytać *Ciotkę...* drugi raz, dokładniej, ale nie może, gdyż „czas pisać pracę licencjacką”²⁸. Jeśli to jej pierwsze studia, na które poszła zaraz po maturze, to może mieć 22–23 lata. Książka bardzo jej się podobała, a szczególnie silne emocje wzbudził wątek opuszczonej przez męża Róży Schoppe.

Jest jeszcze kilka komentarzy pod wpisami z marca 2018 r., które można by uznać za napisane przez nastolatki, nie pada w nich jednak ani wyrażona wprost informacja o wieku czytelniczek, ani wskazówka, pozwalająca przypisać je do konkretnego przedziału wiekowego, choćby dotycząca szkoły czy studiów. Widać jednak, że istnieją nastolatki i młode kobiety po 20. roku życia, które sięgnęły po *Ciotkę Zgryzotkę* i którym jej lektura sprawiła przyjemność.

Ciekawą grupę komentujących czytelniczek stanowią przyszłe matki oraz matki małych dzieci, szczególnie poruszone pojawiającym się w *Ciotce* tematem ciąży, porodu, pierwszych chwil z noworodkiem. 16 marca „Karola” napisała: „*Ciotkę Zgryzotkę* pochłonełam jednym tchem! I tak pomyślałam: ta książka jest bardziej moja niż inne właśnie ze względu na Dwidziusia :) Sama po raz pierwszy mam zostać mamą już w maju...”²⁹.

Dwa dni po niej „Monika” pochwaliła ilustracje – zapewne te, które zostały zamieszczone przez Musierowicz we wpisie *Z dwidziusiem* 16.03.2018 r., a w książce znalazły się na kilku ostatnich stronach i przedstawiają Norę Górską, Gabrielę Strybę i Milę Borejko trzymające noworodka. Dodała przy tym: „Sprawiają [ilustracje – dop. K.S.], że nie mogę się doczekać, kiedy przytulimy w końcu z Mężem naszą córeczkę. Ileż wzruszeń wywołała lektura! Tym bardziej, że podczas czytania mała Agatka milutko wierzgała w brzuchu:)”³⁰.

Do płaczu ze wzruszenia oraz do śmiechu podczas lektury *Ciotki* przynajmniej dwudziestodziewięciolatka „Magdalena”, mama czteroipółmiesięcznej Jaśminki. Z jej komentarza dowiemy się również, że *Jeżycjadę* zaczęła czytać w wieku 14 lat oraz że – wzorem swoich przyjaciół – zamierza czytać

²⁷ Arnika, komentarz do wpisu *Niedziela Palmowa* z 2.04.2018 o 18:42, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2862#comment-38398> [dostęp: 2025/01/21].

²⁸ Jagódka, komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 10:36, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37449> [dostęp: 2025/01/21].

²⁹ Karola, komentarz do wpisu *Z dwidziusiem* z 16.03.2018 o 22:12, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37641> [dostęp: 2025/01/21].

³⁰ Monika, komentarz do wpisu *Z dwidziusiem* z 18.03.2018 o 16:38, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37816> [dostęp: 2025/01/21].

serię wspólnie z mężem³¹. Z kolei „Kaś” po lekturze *Ciotki*, którą określiła mianem „bardzo, bardzo wzruszającej”³², pobięła przytulać swojego siedmiomiesięcznego malucha i „wzruszać się tym, że starsza córka to już taka wielka pięciolatka”³³. „Anka”, mama trójki dzieci w wieku od roku do 4 lat pisze: „Stokrotne dzięki za CU-DO-WNA *Ciotkę*!”³⁴. „Psianka”, mama córeczki o imieniu Emilka, dzieli się nieco głębszymi refleksjami:

[...] z częścią tą głęboko się utożsamiam i jestem pod wrażeniem nazwania wielu trudno nazywalnych uczuć i odczuć. Dotyczy to wielu wątków i postaci. Bowiem oprócz akcji młodzieńczej bogata jest warstwa dla troszkę starszych. A może tak było zawsze tylko teraz na świeżo mam takie wrażenie albo ja jestem starsza³⁵.

Są na stronie Musierowicz także wpisy czytelniczek, które nie wspominają w komentarzach o posiadaniu lub nieposiadaniu dzieci bądź też nie podają swojego wieku, trudno więc przypisać je do któregoś z pokoleń odbiorców Musierowicz. Zbliżona wiekiem do „Magdaleny” jest „Wierna czytelniczka”, która 1 kwietnia, ukończywszy *Ciotkę*, napisała: „z całego serca się cieszę, że moje 30 lat życia spędzam z Pani książkami”³⁶. Natomiast „Beata” pisze tylko: „Jestem z Pani bohaterami już od około 40 lat”³⁷, ale trudno oszacować jej wiek, nie wiadomo bowiem, ile miała lat, kiedy sięgnęła po *Jeżycjadę*. Mogła być dzieckiem, nastolatką, ale też już dorosłą kobietą.

„Magda i Krzysiek z MA” czytali *Ciotkę Zgryzotkę* razem, na przemian płacząc i śmiejąc się, ku ucieście – jak napisali – swoich trzech córek³⁸. Ostatnią część cyklu określili rewelacyjną, piękną, rodzinną książką.

W komentarzach ujawniają się także czytelniczki dojrzałe. „Wiesia Marszałek”, która *Ciotkę Zgryzotkę* kończyła z wypiekami na twarzy, pisze,

³¹ Magdalena, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 20.03.2018 o 16:23, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37975> [dostęp: 2025/01/21].

³² Kaś, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 18.03.2018 o 21:59, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37855> [dostęp: 2025/01/21].

³³ Tamże.

³⁴ Anka, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 16.03.2018 o 21:53, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37639> [dostęp: 2025/01/21].

³⁵ Psianka, komentarz do wpisu *Marzec* z 14.03.2018 o 16:19, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37375> [dostęp: 2025/01/21].

³⁶ Wierna czytelniczka, komentarz do wpisu *Niedziela Palmowa* z 1.04.2018 o 23:24, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2862#comment-38393> [dostęp: 2025/01/21].

³⁷ Beata, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 16.03.2018 o 18:47, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37611> [dostęp: 2025/01/21].

³⁸ Magda i Krzysiek z MA, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 29.03.2018 o 17:27, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38305> [dostęp: 2025/01/21].

że wiekiem najbliższej jej do Gabrysi³⁹. Ma tutaj na myśli bohaterkę, która jako nastolatka debiutuje w tomie *Kwiat kalafiora* – jego akcja dzieje się w 1978 r. Gabrysia Borejko ma wówczas 17 lat, można więc policzyć, że urodziła się w 1961 r. i w roku akcji *Ciotki* (2017) ma 56 lat. W podobnym wieku, gdyż określająca się jako „parę lat młodsza od Idy”⁴⁰, jest też „kaha”, która dorastała razem z bohaterami serii i dla której *Ciotka* jest „świetna”⁴¹. Poza tym czytelniczka ta podzieliła się refleksją o *Jeżycjady* i o sobie bardzo podobną do tej, którą opublikowała „Psianka”: „przestraszyłam się, że coraz bardziej są [powieści Musierowicz – dop. K.S.] o przemijaniu, ale okazało się, że młode czytelniczki widzą coś innego – i że to po prostu ja przemijam. Jak to w życiu”⁴².

Kolejna dojrzała czytelniczka, „Mama z Dużego Domu”⁴³, pisze o sobie, że jest „niespełna trzyletnią teściową”, która przyznaje się do łez wzruszenia, jakie wywołała u niej *Ciotka Zgryzotka*. „Mama z Dużego Domu”, podobnie jak „kaha” i wcześniej „Psianka”, dostrzega dwuadresowość ostatnich powieści Musierowicz: „Uwielbiam w pani książkach, zwłaszcza tych nowszych, ten aspekt, że o nikim pani nie zapomina; to są powieści dla młodych panienek, ich mam, babć, a nawet teściowych, także potencjalnych”⁴⁴.

Opisanie trudnej roli teściowej docenia również czytelniczka „rozmaryn”, której poza tym podobały się w ostatniej powieści pisarki piękne i wzruszające sceny, dobro, radość i humor⁴⁵. Z dużym prawdopodobieństwem do grona teściowych należy także „Jadwisia”, która co prawda nie przeczytała jeszcze *Ciotki*, ale za to dzieli się informacją o tym, że właśnie rodzi się jej drugi wnuczek⁴⁶. W gronie dojrzałych odbiorców mamy też męż-

³⁹ Wiesia Marszałek, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 1.04.2018 o 08:57, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38381> [dostęp: 2025/01/21].

⁴⁰ kaha, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 25.03.2018 o 18:43, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38201> [dostęp: 2025/01/21]. Ida Pałys *de domo* Borejko urodziła się w 1964 r.

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

⁴³ Można przypuszczać, że komentująca wpis Musierowicz „Mama z Dużego Domu” to Katarzyna Głowacka, autorka bloga *Mama w Dużym Brązowym Domu*. Blog można znaleźć pod adresem: <https://mamawduzymdomu.wordpress.com/>. Głowacka ma też konto na Instagramie @mamawduzymdomu, na którym przedstawia się jako „Mama piątki, babcia czwórki, teściowa. Blogerka. Zawsze na początku drogi. Życie jest maszyną do pisania, a ja piszę na niej dwoma palcami” (*Mama w Dużym Domu*, profil na Instagramie, <https://www.instagram.com/mamawduzymdomu/>) [dostęp: 2025/01/26].

⁴⁴ Mama z Dużego Domu, komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 13:55, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37473> [dostęp: 2025/01/21].

⁴⁵ rozmaryn, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 16.03.2018 o 22:55, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37653> [dostęp: 2025/01/21].

⁴⁶ Jadwisia, komentarz do wpisu *Marzec* z 13.03.2018 o 11:16, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37260> [dostęp: 2025/01/21].

czynę. „Paweł Rozdżestwieński” tak kończy swój komentarz: „Wzruszony jak zawsze w czasie lektury”⁴⁷. Czytelnik ten przesyła pisarce pozdrowienia od swojej mamy rocznik 1945 (ten sam, co Musierowicz). Matka Pawła ma nadzieję, że *Ciotka Zgryzotka* nie jest finałem serii, a tym samym kobieta, „ma po co czekać”⁴⁸. Wraz z synem wierzy, „że będzie zawsze gdzieś i chłopak i dziewczyna i będzie trwało Roosvelta 5”⁴⁹.

Wśród komentarzy znajdziemy także dłuższą i poruszającą historię napisaną przez „Anonima”, kobietę o imieniu Asia (ujawnia je w komentarzu), która od pół roku opiekuje się swoją 97-letnią babcią.

W oczekiwaniu na *Ciotkę Zgryzotkę* wieczorami i nocami czytałam Babci (i sobie) *Jeżycjadę*. Zyskała pani, pani Małgorzato, być może swoją najbardziej wiekową fanke!

Przed godziną skończyłyśmy *Ciotkę* [...]

Oczarowana Babcia bardzo poprosiła o powtórna lekturę książki i oznajmiła stanowczo, że nigdzie się nie wybierze dopóki wspólnie nie doczekamy *Chucherka* („choć ja sama, widzisz, kochanie, jestem już jak to chucherko...no ale idź złoto, do złota, poczekam i doczekam” – zapowiedziała dzisiaj) [...]

Obie bardzo, bardzo dziękujemy, pani Małgorzato. Za wszystko. Za każdą chwilę spędzoną z Babcią nad lekturą Pani książek.

„Myślę – rzuciła Moja Miła Ostatnia przed snem – że książki tej pani każdego człowieka MUSZĄ zostawić lepszym, nawet jeżeli on sam o tym nie wie”⁵⁰.

Mamy tutaj przykład lektury łączącej pokolenia, wnuczki przekazującej babci treść ulubionych książek, które okazują się trafiać we wrażliwość seniorki. A zauważmy, że ta najstarsza fanka nie dorastała razem z serią, ale poznała ją w jesieni życia.

Miłośniczki Musierowicz w komentarzach dzielą się także spostrzeżeniami co do adresata/adresatki najnowszych powieści oraz zmian w kreowaniu świata przedstawionego. Czytelniczki zauważają zmianę bohatera serii, konstatując, że w centrum nie mamy już nastolatki, a rodzinę Borejków:

Jeżycjada od początku jest w zasadzie sagą rodzinną, ale rodzina jako bohater zbiorowy silnie dochodzi do głosu dopiero po „*Kalamburce*”⁵¹.

⁴⁷ Paweł Rozdżestwieński, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 23.03.2018 o 18:10, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38147> [dostęp: 2025/01/21].

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Anonim, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 17.03.2018 o 04:00, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37683> [dostęp: 2025/01/21].

⁵¹ Sowa P., komentarz do wpisu *Marzec...*, dz. cyt.

Już od wielu tomów zauważam, że Borejkwie wyrosli na głównego bohatera zbiorowego – strącając z piedestału główną bohaterkę dziewczęcą – która musi im zrobić nieco miejsca na pierwszym planie. I z biegiem czasu coraz bardziej uważam, że to jest naprawdę dobre i ciekawe rozwiązanie fabularne⁵².

Powyżej pojawiło się już kilka stwierdzeń czytelniczek, dotyczących dwuadresowości, a może nawet wieloadresowości najnowszych powieści, które mogą przypaść do gustu zarówno pokoleniu córek, jak i matek czy babć. Refleksja „Edzi1977” wydaje się być dobrym podsumowaniem toczącej się w komentarzach na musierowicz.com.pl rozmowy o *Ciotce Zgryzotce*:

Teraz czytając *Jeżycjadę* nie znajduję już w niej powieści dla młodzieży, tylko książki o dorastaniu, miłości, bliskości i przemijaniu – książki, po które każdy, niezależnie od wieku, powinien sięgnąć, gdyż uczą nas tego, co jest w życiu najważniejsze – bliskości i szacunku do ludzi... tak deficytowego produktu w dzisiejszych czasach. Jeszcze raz dziękuję bardzo za *Jeżycjadę*...⁵³

Musierowicz, czytająca wypowiedzi fanek swojej twórczości i odpowiadająca na nie, na inny komentarz o podobnej treści zareagowała tak: „Oto zupełnie nieoczekiwany trend: zaczęłam pisać książki dla dziewcząt, kończę na pisaniu książek dla ich rodzin! I właściwie, jest to wspaniałe!”⁵⁴.

Miłośniczki *Jeżycjady*, czytające każdy kolejny tom serii oraz dzielące się wzruszeniami i przemyśleniami po lekturze, a także kierujące w stronę pisarki wyrazy wdzięczności i uznania, przyjmują zmiany, jakie zaszły w najnowszych powieściach, w tym w *Ciotce Zgryzotce*, ze spokojem, zrozumieniem, a nawet – z entuzjazmem. Owszem, sygnalizują czasem żal za ulubionymi bohaterkami i bohaterami z poprzednich tomów, o których Musierowicz wspomina rzadko lub nie wspomina wcale, ale dalej trwają przy DUA – Drogiej Ulubionej Autorce. Prowadzą z pisarką oraz ze sobą nawzajem dialog, i to dialog międzypokoleniowy, inspirowany powieściami, które początkowo kierowane były do młodzieży, ale stopniowo zamieniły się w sagę rodzinną lub – jak mówią raczej przeciwnicy niż zwolennicy *Jeżycjady* – w telenowelę.

⁵² Magda Z., komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 13:42, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37472> [dostęp: 2025/01/21].

⁵³ Edzi1977, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* 25.11.2019 o 18:52, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-51305> [dostęp: 2025/01/21].

⁵⁴ MałgM, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 20.03.2018 o 17:15, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37977> [dostęp: 2025/01/21]

Saga rodzinna czy telenowela? Czytelniczki rozczarowane *Jeźycjadą*

Na łamach czasopisma o książce dla dziecka „Guliwer” Magdalena Smyczek w recenzji *Ciotki Zgryzotki* napisała, jakby potwierdzając konstatacje czytelniczek Musierowicz:

Jeźycjada nie jest już serią stricte młodzieżową, lecz sagą rodzinną, a przeważające grono jej czytelników stanowią raczej nie współczesne nastolatki, lecz dojrzałe już kobiety, które wychowywały się na książkach Małgorzaty Musierowicz i dorastały wraz z jej bohaterami. *Ciotka Zgryzotka* jest raczej powieścią dla rodziców, ewentualnie propozycją do wspólnej lektury międzypokoleniowej (obejmującej czasem nawet trzy generacje). [...] Być może jednak [...] należy ją [tj. *Jeźycjadę* – dop. K.S.] rozpatrywać już nie w kategoriach literatury młodzieżowych, lecz powieści obyczajowej, sagi rodzinnej, dedykowanej właśnie dorosłemu czytelnikowi, który doceni jej niepowtarzalne piękno, uniwersalność tematów i bogactwo językowe⁵⁵.

To wyważony głos osoby zajmującej się zawodowo literaturą dziecięcą i młodzieżową. Nieco inaczej brzmią głosy blogerek, które na swoich stronach opublikowały recenzje *Ciotki Zgryzotki*. Katarzyna Czajka-Kominiarczuk (rocznik 1986), od 13 lat prowadząca blog „Zwierz Popkulturalny”, na którym pisze „o popkulturze – filmach, serialach, książkach”⁵⁶, należy do dorosłych byłych fanek Musierowicz, które są rozczarowane najnowszymi tomami *Jeźycjady*. Jej recenzja jest rzeczowa, przesycona żalem za tym, jak zmieniła się ulubiona seria literacka; nie jest to jednak publikacja o charakterze sarkastycznym czy złośliwym. Dla porządku dodam, że Czajka-Kominiarczuk w jednym miejscu sama określa jedno ze stwierdzeń, jakiego użyła w recenzji, mianem złośliwego:

Myślę, że zdecydowanie lepiej sprawdziłaby się jako autorka powieści kierowanych do konserwatywnych kobiet koło dwudziestki, które właśnie mają zamiar poślubić swojego narzeczonego od pięciu lat z którym nigdy nie robiły nic więcej poza trzymaniem się za rękę. W tej grupie z całą pewnością jej książki cieszyłyby się wielką popularnością. I wiem, że to złośliwe⁵⁷.

⁵⁵ M. Smyczek, *Coś się kończy, coś się zaczyna*, „Guliwer. Kwartalnik o Książce dla Dziecka” 2019, nr 4 (130), s. 53–54.

⁵⁶ O Zwierzu, <https://zpopk.pl/oblogu> [dostęp: 2025/01/26].

⁵⁷ Zwierz (Katarzyna Czajka-Kominiarczuk), *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”*, 17.03.2018, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html> [dostęp: 2025/01/26].

Stwierdzenie Czajki-Kominiarczuk jest na tym etapie moich badań recepcji twórczości Musierowicz nie do zweryfikowania, aczkolwiek interesujące byłoby sprawdzenie, czy młode czytelniczki *Jeźycjady* mieszczą się w grupie wskazanej przez blogerkę. W jej recenzji pada też inne stwierdzenie: „Bo nie pisze już [Musierowicz – dop. K.S.] powieści dla młodzieży, tylko raczej kolejny odcinek telenoweli, w której najważniejszym segmentem jest »w poprzednim odcinku«”⁵⁸. Myślę, że to także ciekawy trop badawczy i warto byłoby porównać schematy fabularne najnowszych części *Jeźycjady* z tymi typowymi dla telenoweli, zwłaszcza że stwierdzenie to znalazłam także w recenzji opublikowanej w serwisie „Na Kanapie”⁵⁹, której autorka (z biogramu możemy wywnioskować, że to dorosła kobieta, nie nastolatka, matka dzieci w wieku szkolnym⁶⁰) zastanawia się nad czytelnikiem idealnym Musierowicz i stwierdza, że są to „czytelniczki 30, 40 oraz 50+, te, które zaczynały swoją przygodę z *Jeźycjadą* lata temu i teraz traktują Borejków jak starych znajomych, do których się wpada w odwiedziny, by pogadać o starych, dobrych czasach”⁶¹.

Pod wpisem „Zwierza Popkulturalnego” o *Ciotce Zgryzotce* znajdziemy 79 komentarzy⁶². Wiele z nich to również spostrzeżenia rozczarowanych fanek *Jeźycjady*, utrzymane w podobnym tonie, co recenzja. Trzy czytelniczki zastanawiają się nawet, czy czytanie – mimo niechęci – kolejnych tomów – nie jest syndromem sztokholmskim⁶³. Kolejna podaje „przywiązanie do marki” jako powód kupowania i czytania kolejnych tomów, przy czym nie złości się na pisarkę za kształt nowych książek, ale porównuje czytanie ich do odwiedzin u ulubionej cioci, „która co prawda zdziwaczała

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ „Od tomu 13 (z pominięciem *Kalamburki*) saga zmieniała się w telenowelę” (S.anna, „*Ciotka Zgryzotka*” Małgorzata Musierowicz, <https://nakanapie.pl/recenzje/ciotka-zgryzotka-malgorzata-musierowicz-ciotka-zgryzotka> [dostęp: 2025/01/26]).

⁶⁰ Zob. @S.anna, profil użytkownika, <https://nakanapie.pl/S.anna> [dostęp: 2025/09/13].

⁶¹ Tamże.

⁶² Stan na 26.01.2025 r.

⁶³ Zob. Magda Gryniewicz, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 18.03.2018 o 21:51, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-3810964489> [dostęp: 2025/01/26]; Magdalena, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 20.03.2018 o 21:56, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-3812425811> [dostęp: 2025/01/26]; StaraPannaZKotem, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 28.04.2018 o 23:16, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-3877263466> [dostęp: 2025/01/26]. Ostatnia z komentujących w 2018 r. była osobą po trzydziestce, czego można dowiedzieć się na podstawie lektury prowadzonego przez nią bloga: *SPzK. Blog o zaczynaniu od nowa*, <https://spzk.wordpress.com> [dostęp: 2025/01/26].

trochę na starość, ale wizyty u niej przywołują echo dawnej dobrej atmosfery i szczęśliwe wspomnienia”⁶⁴.

Interesującą, nieskupiającą się bowiem tak bardzo na mankamentach *Ciotki*, a ukazującą, czym *Ciotka* mogłaby być, ale nie jest, oraz jak wypada na tle starszych tomów *Jeźycjady* i polskich filmowych dramatów rodzinnych *Wieża*. *Jasny dzień i Dzikie róże*, recenzję napisała Klara Cykorz (rocznik 1990) dla „Czasu Kultury”. Cykorz widzi w *Zgryzotce* „finał wielosezonowego serialu, który zbiera rozsypane wątki, szuka puent i próbuje się pożegnać, ustanawiając jakiś nowy porządek”⁶⁵. Zakończenie recenzji umieszcza Cykorz w gronie rozczarowanych czytelniczek *Jeźycjady*. Ponadto autorka sugeruje w nim – nie bezpodstawnie – istnienie swego rodzaju wspólnoty byłych fanek:

W tradycyjnie świetnym literacko otwarciu powieści (Musierowicz zawsze miała rękę do pierwszych zdań i akapitów, ciosów charakterologiczno-meteorologicznych) czytamy, że wymarzony dom Idy Borejko „w pełni zasługiwał na nazywanie go Ruinką, lecz miał też zaletę: rozsypywał się w idealnym punkcie widokowym”. Można te słowa odnieść do samej *Ciotki Zgryzotki* i jej próby utopii: owszem, rozsypuje się, ale w miejscu najlepszym z możliwych. To jest – w naszych połamanych sercach⁶⁶.

Zdecydowanie najbardziej nacechowana emocjonalnie jest recenzja blogerki Magdaleny „Megu” Adamus (rocznik 1989) piszącej bloga „Catus Geekus”. To u niej pojawia się sformułowanie „hejt na nowe tomy *Jeźycjady*” oraz „hejt antyfański”⁶⁷. W drugim akapicie artykułu na temat *Ciotki Zgryzotki* Adamus pisze tak:

Tak jak zresztą większość obecnych krytyków *Jeźycjady*, Megu wychowała się w poczuciu ogólnego uwielbienia dla całej serii i zaczytywała w książkach Małgośki z nabożnym wręcz umiłowaniem – poszukiwała w nich ciepła, siebie i życiowych lekcji, których wówczas literatura młodzieżowa jej nie dostarczała. Ale od kiedy dawna dobra *Jeźycjada* zniknęła w oparach światopoglądowego

⁶⁴ Karolina By, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 8.08.2018 o 23:14, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-4029489849> [dostęp: 2025/01/26]. Autorka tego komentarza w 2017 r. była matką dwójki dzieci, z których młodsze miało cztery lata. Można się tego dowiedzieć z lektury komentarzy, jakie Karolina By publikowała na różnych blogach przez portal Disqus: *Profil Karoliny By*, https://disqus.com/by/disqus_d4P35T413n/comments/ [dostęp: 2025/01/26].

⁶⁵ K. Cykorz, *Cioteczka Elfriede*, „Czas Kultury”, 16.04.2018, <https://czaskultury.pl/czytanki/cioteczka-elfriede/> [dostęp: 2025/01/26]

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ Adamus M., *Ciotka Zgryzotka – chów wsobny w praktyce*, 16.03.2018, <https://www.catusgeekus.pl/2018/03/ciotka-zgryzotka-recenzja.html> [dostęp: 2025/01/26].

uwstecznienia i babcinego zgorzknienia autorki, Megu oddanie czyta i dobitnie krytykuje nowe tomy *Jeźycjady*, co by innych przestrzec i zjednoczyć się z nimi w smutku za tym, co odeszło. No, dobrze – i czerpać złośliwą satysfakcję z tej krytyki, ale to tylko dlatego, że zepsuto mi serię, która niegdyś autentycznie czyniła moje literackie życie lepszym⁶⁸.

Zastanawiające jest nie to, że Magdalenie Adamus nie podobają się najnowsze tomy ulubionej kiedyś serii. Jak widać w przytoczonych wyżej przykładach, jest to zjawisko o szerszym zasięgu. Natomiast ton wypowiedzi „Megu”, przyznawanie się wprost do „hejtu”, oraz czerpania złośliwej satysfakcji z krytyki, nawet jeśli jest to sformułowanie ironiczne lub hiperbola, nie wydaje mi się na miejscu w 2025 r. Takie sformułowania jak „hejt” lub „mowa nienawiści” mają dużą wagę, coraz więcej mówi się o zgubnych skutkach używania ich w internecie, także w kontekście zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży. Recenzja została co prawda opublikowana w 2018 r., ale jest dostępna na blogu do dziś. W tekście autorka pozwala sobie na dywagacje dotyczące życia prywatnego autorki („kiedy ta kobieta ostatni raz rozmawiała ze swoimi wnukami?”) oraz wskazywanie, w jaki sposób wiek Musierowicz przekłada się na kształt książek („babcine zgorzknienie”). Ewolucję cyklu przedstawia w ten sposób: „Jakie to smutne, że *Jeźycjada* przeszła drogę od mądrych książek dla młodzieży po indoktrynacyjny pamfletik redagowany przez oddane parafianki dla kursantów przygotowania do życia w rodzinie”⁶⁹.

Pod tekstem Adamus opublikowano 68 komentarzy⁷⁰, prezentujących opinie – jak w przypadku „Zwierza Popkulturalnego” – w większości rozczarowanych, zasmuconych, jak również złych na Musierowicz czytelniczek, z których jedna dzieli się nawet tym, że postanowiła „przeczytać tomy 1-14 w poszukiwaniu załączków patologii, które rozkwitły w późniejszych tomach” i z przykrością stwierdza, „że przy uważnym czytaniu i odpowiednio złym nastawieniu nie jest to bardzo trudne”⁷¹. Zauważmy, iż w gruncie rzeczy jest to dość ciekawe z punktu widzenia badacza zjawisko – czytać książki, by przyłapać ich autorkę na błędach, czytać nie dla przyjemności, ale ze złą wolą i w celu sporządzenia katalogu „załączków patologii”⁷².

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Stan na 26.01.2018 r.

⁷¹ Olafina, komentarz do wpisu *Ciotka Zgryzotka – chów wsobny w praktyce* z 16.03.2018 o 11:45 PM, <https://www.catusgeekus.pl/2018/03/ciotka-zgryzotka-recenzja.html#comment-3809771736> [dostęp: 2025/01/26].

⁷² Zjawisko to ma już swoją nazwę: jest to *hate reading*. Według *Cambridge Dictionary* oznacza ono: „to read a book, article, blog, etc. that you dislike or think is very bad, because you enjoy laughing at it or criticizing it”. *Hate-read*, [hasło w:] *Cambridge Dictionary*,

W przypadku czytelniczek rozczarowanych najnowszymi tomami *Jeźdźcy* trudno mówić cokolwiek wiążącego o ich wieku i przynależności pokoleniowej. Znamy wiek Katarzyny Czajki-Kominiarczuk, Magdaleny Adamus, Klary Cykorz, natomiast trudniej określić wiek osób komentujących recenzje na blogach „Zwierz Popkulturalny” i „Catus Geekus” (sprawdzenie tego nie jest niemożliwe, ale wymaga czasu). Być może są to kobiety w wieku zbliżonym do wymienionych wyżej autorek – urodzone na przełomie lat 80. i 90. XX w., wchodzące w wiek nastoletni w czasach transformacji. Można postawić pytanie – na które odpowiedź być może znajdzie inna badaczka lub badacz – czy rozczarowanie powieściowym światem Musierowicz nie łączy się z rozczarowaniem kierunkiem, w jaki rozwinął się świat? Czy nie jest związane z rozczarowaniem światem rodziców, którzy wierzyli w to, że zdobycie odpowiedniego wykształcenia i ciężka praca zapewnią dzieciom lepsze życie? Czy odrzucenie Musierowicz nie jest odrzuceniem „starego” świata – modelu życia, wyznawanych wartości – który być może według byłych fanek nie sprawdza się współcześnie? Musierowicz bowiem w swoich powieściach zgodnie z tym, co piszą, obstaje przy „starym”, broniąc się przed współczesnością i realnymi problemami młodych ludzi żyjących w XXI w.

Pytanie o ponadczasowość

W dniu 9 stycznia 2025 r. Małgorzata Musierowicz obchodziła 80. urodziny. Z tej okazji na wielu portalach internetowych pojawiły się okolicznościowe artykuły o życiu i twórczości pisarki. Jeden z ciekawszych został opublikowany na łamach „Tygodnika Powszechnego”. Co prawda padają w nim – wplecione w pytania retoryczne, ale jednak – określenia pejoratywne, a nawet ocierające się o ageizm: „babcina (żeby nie rzec dziaderska) treść”⁷³, ale tekst jest dość wyważony, honoruje autorkę, ale też stawia pytania o współczesną czytelniczkę *Jeźdźcy* oraz o to, czy „Małgorzata Musierowicz jest ponadczasowa”. Cytowana w tekście ekspertka, literaturoznawczyni z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy Aleksandra Machocka, próbuje udzielić odpowiedzi na oba z nich, nie jest to jednak takie proste, zwłaszcza w krótkiej wypowiedzi przygotowanej na potrzeby tekstu publicystycznego. Widać jednak, że w kontekście twórczości i osoby Musierowicz problem wieku

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hate-read> [dostęp: 2025/09/10]. Analogicznie w świecie filmów i seriali mamy zjawisko *hate watching*.

⁷³ M. Nowicka-Franczak, *Saga Borejków ma już pół wieku. Czy Małgorzata Musierowicz jest ponadczasowa?*, „Tygodnik Powszechny”, 14.01.2025, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/saga-borejkow-ma-juz-pol-wieku-czy-malgorzata-musierowicz-jest-ponadczasowa-189470> [dostęp: 2025/01/27].

odbiorcy i jego przynależności pokoleniowej nadal jest aktualny, a pytanie o ponadczasowość budzi emocje. Post z zapowiedzią artykułu opublikowany na fanpage'u „Tygodnika Powszechnego” w serwisie Facebook 18.01.2025 r. został skomentowany 316 razy⁷⁴; lektura tych komentarzy ujawnia te same głosy, które można było znaleźć przy okazji premiery *Ciotki Zgryzotki* na oficjalnej stronie autorki oraz na przywołanych w tym artykule blogach. Osoby komentujące albo mówią „tak” ponadczasowości, albo „nie”, albo też twierdzą, że stare tomy *Jeżycjady* są ponadczasowe, a nowe już nie. Są tam czytelniczki zawiedzione razem z zachwyconymi, są też takie, które potrafią krytycznie spojrzeć na powieści z serii, przy jednoczesnym zachowaniu o nich dobrych wspomnień z okresu dzieciństwa i czasów nastoletnich.

Pytanie postawione w tytule artykułu z „Tygodnika Powszechnego” jest dość trudne nie tylko dlatego, że Musierowicz wywołuje w czytelnikach skrajne uczucia. Mnie zastanawia bardziej użyta w nim „ponadczasowość”, która budzi moją wątpliwość. Warto byłoby się bowiem zastanowić, co to znaczy „literatura ponadczasowa” i czy taka w ogóle istnieje. Bardziej zasadne jest dla mnie pytanie czy twórczość autorki *Jeżycjady* łączy, czy dzieli pokolenia? Przedstawione w artykule świadectwa odbioru pokazują, że jest i tak, i tak.

Celem tego artykułu była próba odpowiedzi na pytanie o wiek czytelniczek i czytelników ostatniej powieści Musierowicz z cyklu *Jeżycjada – Ciotki Zgryzotki*. Z przebadanego materiału wynika, że powieść tę przeczytały osoby w różnym wieku, głównie kobiety – od nastolatek, przez kobiety w wieku ok. 30 lat, po seniorki. Były wśród nich uczennice, studentki, matki małych i starszych dzieci, żony, teściowe i babcie. W niektórych *Ciotka Zgryzotka* obudziła zachwyt, w innych niesmak czy złość. Włączenie do badań większej ilości materiału w postaci komentarzy, opinii czy nieprofesjonalnych recenzji, a także badań ankietowych pozwoliłoby oczywiście zweryfikować, która grupa wiekowa jest dominująca wśród odbiorców twórczości Musierowicz. Nie wydaje się natomiast uprawnione arbitralne stwierdzenie, że żadne nastolatki nie sięgnęły po ostatnią powieść z cyklu *Jeżycjada* oraz inne części tej serii.

Trudno orzec, czy Musierowicz jest ponadczasowa, ale jedno jest pewne – budzi silne emocje czytelniczek i czytelników w różnym wieku, którym warto się przyjrzeć, badając recepcję kolejnych tomów serii i innych publikacji autorki z nią związanych.

⁷⁴ Stan na 26.01.2025 r.

Bibliografia:

- Cywińska-Milonas Maria, *Blogi (ujęcie psychologiczne)*, w: *Liternet. Literatura i internet*, red. Piotr Marecki, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2002, s. 95–109.
- Dominas Konrad, *Internet jako nowa przestrzeń recepcji literatury antycznej*, Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych, Poznań 2017.
- Gneciak Monika, *Saga „Zmierzch”*, *Internet i zmiana kulturowa. Uwagi z zakresu socjologii recepcji literackiej*, „Górnos Śląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa” 2022, nr 13, s. 1–16, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1122972> [dostęp: 2025/09/10].
- Jędrzych Karolina, *Przesunięcie centrum świata i ucieczka na wieś w „Febliku” i „Wnuczce od orzechów” Małgorzaty Musierowicz*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Poetica” 2018, nr 6, s. 52–63, <https://doi.org/10.24917/23534583.6.5> [dostęp: 2025/01/26].
- Maroń Agnieszka, Sadzikowska Lucyna, *Recenzować każdy może... Nieprofesjonalne świadectwa lektury literatury dla młodych odbiorców*, w: *Literatura dla dzieci i młodzieży*, t. 5, red. Katarzyna Tałuż, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2017, s. 379–405, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/11507/1/Maron_Sadzikowska_Recenzowac_kazdy_moze_Nieprofesjonalne_swiaectwa_lektury_literatury_dla_mlodych_odbiorcow.pdf [dostęp: 2025/09/10].
- Maryl Maciej, *Życie literackie w sieci. Pisarze, instytucje i odbiorcy wobec przemian technologicznych*, Fundacja Akademia Humanistyczna-IBL PAN, Warszawa 2015.
- Mik Jadwiga, „Całkiem szybka ewolucja”. Wstęp do analizy okotopandemicznych przemian społecznych obiegów literatury młodzieżowej w Polsce, „Dzieciństwo. Literatura i Kultura” 2021, nr 1, s. 70–99, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1277102> [dostęp: 2025/09/10].
- Nęcka Agnieszka, *Łowcy odston. O blogosferze literackiej słów kilka*, „Tematy i Konteksty” 2018, nr 8, s. 265–276, <https://doi.org/10.15584/tik.2018.19> [dostęp: 2025/09/09].
- Ogonowska Agnieszka, *Współczesne strategie badania literatury i pola literackiego w nowych obiegach medialnych. Produkcja – recepcja – krytyka*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis” 2020, t. 12, nr 3, s. 79–93, <https://doi.org/10.24917/20837275.12.3.7> [dostęp: 2025/09/13].
- Przyklenk Joanna, Sujkowska-Sobisz Katarzyna, *Doświadczenia lekturowe cyfrowego tubylca. Na przykładzie blogowej recepcji „Ksiąg Jakubowych” Olgi Tokarczuk*, „Język Artystyczny” 2017, nr 16, s. 49–76, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=575661> [dostęp: 2025/09/09].
- Skowera Maciej, *Czy (i jakie) widma kanonu literatury dziecięcej krążą nad Polską?*, w: *Widma przeszłości. Kultura i literatura dziecięca i młodzieżowa w perspektywie hauntologicznej*, red. Weronika Kostecka, Anna Mik, Marta Niewieczerał, Maciej Skowera, współpr. Agata Klichowska, Warszawa 2025, s. 40–54.
- Skrendo Andrzej, *Nieprofesjonalne świadectwa lektury*, w: *Obraz literatury w komunikacji społecznej po roku '89*, red. Andrzej Werner, Tomasz Żukowski, Stowarzyszenie Pro Cultura Litteraria-Institut Badań Literackich PAN, Warszawa 2013, s. 190–212.

- Smyczek Magdalena, *Coś się kończy, coś się zaczyna*, „Guliwer. Kwartalnik o Książce dla Dziecka” 2019, nr 4 (130), s. 50–54.
- Starnawska Karolina, *Internetowa autobiografia Małgorzaty Musierowicz. Próba analizy na podstawie wpisów i komentarzy opublikowanych na www.musierowicz.com.pl*, „Forum Poetyki” 2024, nr 38, s. 102–111, <https://doi.org/10.14746/fp.2024.38.46450> [dostęp: 2025/09/09].
- Szczepkowska Ewa, *Recepcja Jane Austen w polskojęzycznym Internecie na przykładzie stron internetowych poświęconych pisarce*, „Przegląd Humanistyczny” 2019, t. 63, nr 2 (465), s. 105–114, <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.5511> [dostęp: 2025/09/10].
- Tałuć Katarzyna, *Współczesna recepcja pisarstwa Zofii Kossak (na podstawie wybranych portali czytelniczych)*, w: *Między książką a literaturą. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor dr hab. Teresie Wilkoń z okazji 45-lecia pracy naukowej i dydaktycznej*, red. Katarzyna Tałuć, Marta Nadolna-Tłuczykont, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2020.
- Tyrpa Anna, *Polska literatura piękna źródłem reproduktów w powieściach Małgorzaty Musierowicz*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2016, nr 11, s. 119–116, <http://91.213.108.155/Content/105559/2016.pdf#page=119> [dostęp: 2025/01/26].
- Werner Wiktor, Wilczyński Zbigniew, *Recepcja twórczości Louisa Ferdinanda Céline’a w zasobach internetowych*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne” 2018, nr 36, s. 32–62.
- Zajac Jan, *Nowe perspektywy w badaniach nad recepcją – przypadek portalu lubimyczytac.pl*, w: *Wiedza niezdyscyplinowana. Meandry międzyobszarowości*, red. Piotr Boga-lecki, Jan Zajac, Uniwersytet Śląski, Katowice 2017, s. 85–111.

Netografia:

- Adamus Magdalena „Megu”, *Ciotka Zgryzotka – chów wsobny w praktyce*, 16.03.2018, <https://www.catusgeekus.pl/2018/03/ciotka-zgryzotka-recenzja.html> [dostęp: 2025/01/26].
- Anonim, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 17.03.2018 o 04:00, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37683> [dostęp: 2025/01/21].
- Anka, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 16.03.2018 o 21:53, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37639> [dostęp: 2025/01/21].
- Arnika, komentarz do wpisu *Niedziela Palmowa* z 2.04.2018 o 18:42, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2862#comment-38398> [dostęp: 2025/01/21].
- Asia, komentarz do wpisu *Kwiecień – plecień* z 9.04.2018 o 20:38, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2870#comment-38543> [dostęp: 2025/01/21].
- Beata, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 16.03.2018 o 18:47, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37611> [dostęp: 2025/01/21].
- Edzia1977, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* 25.11.2019 o 18:52, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-51305> [dostęp: 2025/01/21].

- Hania Okruszek, komentarz do wpisu *Pierwszy dzień wiosny* z 22.03.2018 o 13:16, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2853#comment-38079> [dostęp: 2025/01/21].
- Iskra, komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 14:42, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37487> [dostęp: 2025/01/21].
- Jadwisia, komentarz do wpisu *Marzec* z 13.03.2018 o 11:16, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37260> [dostęp: 2025/01/21].
- Jagódka, komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 10:36, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37449> [dostęp: 2025/01/21].
- Cykorz Klara, *Cioteczka Elfriede*, „Czas Kultury”, 16.04.2018, <https://czaskultury.pl/czytanki/cioteczka-elfriede/> [dostęp: 2025/01/26].
- Hate-read*, [hasło w:] *Cambridge Dictionary*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hate-read> [dostęp: 2025/09/10].
- Karola, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 16.03.2018 o 22:12, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37641> [dostęp: 2025/01/21].
- Karolina By, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnice, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 8.08.2018 o 23:14, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-4029489849> [dostęp: 2025/01/26].
- Kaś, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 18.03.2018 o 21:59, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37855> [dostęp: 2025/01/21].
- kaha, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 25.03.2018 o 18:43, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38201> [dostęp: 2025/01/21].
- Magda Gryniewicz, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnice, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 18.03.2018 o 21:51, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-3810964489> [dostęp: 2025/01/26].
- Magda Z., komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 13:42, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37472> [dostęp: 2025/01/21].
- Magda i Krzysiek z MA, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 29.03.2018 o 17:27, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38305> [dostęp: 2025/01/21].
- Magdalena, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 20.03.2018 o 16:23, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37975> [dostęp: 2025/01/21].
- Magdalena, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnice, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 20.03.2018 o 21:56, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-3812425811> [dostęp: 2025/01/26].
- MałgM, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 20.03.2018 o 17:15, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37977> [dostęp: 2025/01/21].
- Mama w Dużym Brzowym Domu, blog, <https://mamawduzymdomu.wordpress.com/> [dostęp: 2025/01/26].
- Mama w Dużym Domu, profil na Instagramie, <https://www.instagram.com/mamawduzymdomu/> [dostęp: 2025/01/26].
- Mama z Dużego Domu, komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 13:55, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37473> [dostęp: 2025/01/21].
- Monika, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 18.03.2018 o 16:38, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-37816> [dostęp: 2025/01/21].

- Nowicka-Franczak Magdalena, *Saga Borejków ma już pół wieku. Czy Małgorzata Musierowicz jest ponadczasowa?*, „Tygodnik Powszechny”, 14.01.2025, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/saga-borejkow-ma-juz-pol-wieku-czy-malgorzata-musierowicz-jest-ponadczasowa-189470> [dostęp: 2025/01/27].
- O Zwierzu, <https://zpopk.pl/oblogu> [dostęp: 2025/01/26].
- Olafina, komentarz do wpisu *Ciotka Zgryzotka – chów wsobny w praktyce* z 16.03.2018 o 11:45 PM, <https://www.catusgeekus.pl/2018/03/ciotka-zgryzotka-recenzja.html#comment-3809771736> [dostęp: 2025/01/26].
- Olka, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 22.03.2018 o 12:33, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38076> [dostęp: 2025/01/21].
- Paweł Rozdżestwieński, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 23.03.2018 o 18:10, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38147> [dostęp: 2025/01/21].
- Profil Karoliny By, https://disqus.com/by/disqus_d4P35T413n/comments/ [dostęp: 2025/01/26].
- Psianka, komentarz do wpisu *Marzec* z 14.03.2018 o 16:19, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37375> [dostęp: 2025/01/21].
- S.anna, „Ciotka Zgryzotka” Małgorzata Musierowicz, <https://nakanapie.pl/recenzje/ciotka-zgryzotka-malgorzata-musierowicz-ciotka-zgryzotka> [dostęp: 2025/01/26].
- @S.anna, profil użytkownika, <https://nakanapie.pl/S.anna> [dostęp: 2025/09/13].
- Sowa P., komentarz do wpisu *Marzec* z 15.03.2018 o 19:54, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37521> [dostęp: 2025/01/21].
- SPzK. *Blog o zaczynaniu od nowa*, <https://spzk.wordpress.com> [dostęp: 2025/01/26].
- StaraPannaZKotem, komentarz do wpisu *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”* z 28.04.2018 o 23:16, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html#comment-3877263466> [dostęp: 2025/01/26].
- Wayback Machine. Internet Archive, <https://web.archive.org/> [dostęp: 2025/01/21].
- Wierna czytelniczka, komentarz do wpisu *Niedziela Palmowa* z 1.04.2018 o 23:24, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2862#comment-38393> [dostęp: 2025/01/21].
- Wiesia Marszałek, komentarz do wpisu *Z dzidziusiem* z 1.04.2018 o 08:57, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2846#comment-38381> [dostęp: 2025/01/21].
- Wójt Wiewiórka, komentarz do wpisu *Marzec* z 14.03.2018 o 11:43, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2834#comment-37323> [dostęp: 2025/01/21].
- zuzia12, komentarz do wpisu *Kwiecień – plecień* z 12.04.2018 o 20:12, <https://musierowicz.com.pl/mm/?p=2870#comment-38603> [dostęp: 2025/01/21].
- Zwierz (Katarzyna Czajka-Kominiarczuk), *Zgryzoty czytelnicze, czyli Zwierz o „Ciotce Zgryzotce”*, 17.03.2018, <https://zpopk.pl/ciotka-zgryzotka.html> [dostęp: 2025/01/26].

Streszczenie:

Celem artykułu jest analiza recepcji ostatniej powieści z serii *Jeżycjada* Małgorzaty Musierowicz – *Ciotka Zgryzotka* (2018). Autorka bada opinie i komentarze publikowane w internecie, w tym na blogach, w serwisach internetowych i na oficjalnej stronie pisarki, koncentrując się na głosach czytelników różnych grup wiekowych. Artykuł podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim wieku byli czytelnicy i czytelniczki ostatniego tomu *Jeżycjady* oraz czy seria stanowi przestrzeń łączącą pokolenia, czy też budzi sprzeciw i podziały między nimi. Analiza obejmuje również rozważania dotyczące docelowego odbiorcy powieści.

Who Read *Ciotka Zgryzotka*? On the Reception of the Latest Volume
of Małgorzata Musierowicz's *Jeżycjada*

Abstract:

The aim of the article is to analyze the reception of the latest novel in Małgorzata Musierowicz's *Jeżycjada* series – *Ciotka Zgryzotka* (2018). The author examines opinions and comments published online, including blogs, internet platforms, and the official website of the writer, focusing on the voices of readers from various age groups. The article seeks to address the question of whether *Jeżycjada* serves as a space for intergenerational connection or provokes opposition and divisions among different generations. The analysis also considers reflections on the intended audience of the novel.

Słowa kluczowe: Małgorzata Musierowicz, dialog pokoleń, konflikt pokoleń, recepcja, *Jeżycjada*

Keywords: Małgorzata Musierowicz, dialogue of generations, conflict of generations, reception, *Jeżycjada*

Karolina Starnawska (ur. 1984) – doktor, adiunkta w Instytucie Polonistyki Uniwersytetu Śląskiego, badająca literaturę dziecięcą i młodzieżową. Autorka książki *Portret dziewczynki, dziewczyny i kobiety w powieściach Marii Krüger*, a także publikacji na temat twórczości Małgorzaty Musierowicz oraz literatury podejmującej tematykę ekologiczną i klimatyczną. Od 2008 r. pisze blog www.lekcjepolskiego.pl.